

چکیده:

مقدمه: خطر وقوع بلایا، در نتیجه تعامل دو فاکتور مخاطرات طبیعی و آسیب پذیری‌های افراد و جوامع، افزایش می‌یابد. در حالی که جنسیت، یکی از مهم‌ترین ابعاد آسیب پذیری است، نقش آن در بسیاری از مطالعات، به شکل متغیری زمینه‌ای بوده که با روش کمی و در قالب یک ویژگی دموگرافیک، سنجیده شده است. علیرغم حادثه خیز بودن کشور ایران، توجه ناکافی به رویکرد جنسیت در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌های کاهش خطر را می‌توان با مرور پیامدهای ناشی از حوادث پیشین مشاهده نمود. پژوهش حاضر با شناسایی و استخراج مؤلفه‌های تحلیل جنسیتی، امکان شناسایی آسیب پذیری و ظرفیت زنان و مردان کشور را در راستای تعیین نیازها، کاهش آسیب پذیری و تقویت ظرفیت آنان فراهم نموده است.

روش پژوهش: مطالعه حاضر در سه مرحله به انجام رسید شامل مرور نظام مند متون در راستای بهره‌گیری از تجربیات و درس‌آموخته‌های سایر کشورها، مطالعه کیفی با روش تحلیل محتوا و اعتبارسنجی مؤلفه‌ها. برای انجام مرور نظام مند، بانک‌های اطلاعاتی PubMed، Web of Science، Proquest، کتابخانه WHO و آرشيو GDN با استفاده از لغات کلیدی مرتبط مورد جستجو قرار گرفتند که در نهایت از بین ۱۰۰۸ مطالعه ۹ مورد بر اساس معیارهای ورود و خروج انتخاب شده و در دو بخش توصیفی و موضوعی تحلیل گردیدند. در بخش مطالعه کیفی برای جمع‌آوری اطلاعات با ۳۰ نفر از آسیب دیدگان سیل و زلزله در سه استان آذربایجان شرقی، بوشهر و مازندران و متخصصین و افراد مطلع، مصاحبه شد. روش نمونه‌گیری مبتنی بر هدف بوده و از رویکرد گرانهم برای تحلیل محتوی کیفی استفاده گردید. در بخش سوم نیز اعتبارسنجی مؤلفه‌های به دست آمده از مرحله کیفی با کسب نظر و توافق هشت نفر از متخصصین جنسیت و مدیریت بلایا، انجام شد.

یافته‌ها: مستندات نهایی حاصل از مرور متون، مؤلفه آسیب پذیری اقتصادی در بلایا را مورد توجه قرار داده و به مؤلفه‌های آسیب پذیری جسمی، سلامت و خشونت علیه زنان اشاره ای داشتند. پس از انجام مطالعه کیفی و استخراج هفت طبقه و ۲۳ زیرطبقه اصلی آسیب پذیری و ظرفیت جنسیتی، در مجموع ۲۲ مؤلفه حساس به جنسیت در مدیریت خطر بلایا، اعتبارسنجی و استخراج گردید که عبارتند از: باورهای معنوی، تعاملات اجتماعی، تغییر هنجارها، خشونت، امنیت، بستر فرهنگی، چارچوب قانونی، آسیب پذیری اطلاعاتی، آسیب پذیری آموزشی، تعاملات خانوادگی، آسیب پذیری اقتصادی، آسیب پذیری جسمی، آسیب پذیری روانی-عاطفی، شرایط بهداشتی خانوارها، سلامت باروری، نیازها و تمایلات جنسی، مشارکت مدیریتی در اجتماع، مدیریت امور خانه، معیشت خانواده، خصوصیات انطباقی وابسته به جنسیت، نقش حمایتی مردان و فرهنگ مردسالاری.

نتیجه‌گیری: در مجموع، ۲۲ مؤلفه تحلیل جنسیتی در قالب شش محور اصلی استخراج شدند که شامل آسیب پذیری فرهنگی-اجتماعی، آسیب پذیری اقتصادی، آسیب پذیری جسمی-روانی، وضعیت سلامت، مشارکت مدیریتی در حوادث و ظرفیت‌های زنان و مردان می‌شوند. بنابراین، توام با شناسایی مؤلفه‌های آسیب پذیری و بکارگیری ظرفیت‌های زنان و مردان در مدیریت کاهش خطر بلایا، می‌بایست فرصت‌ها، تسهیلات و امکانات برابر نیز در اختیار آنان قرار گیرد تا علاوه بر کاهش آسیب پذیری و اجرای موفق مداخلات کاهش خطر، تاب‌آوری جوامع آسیب دیده و در معرض خطر، افزایش یابد.

کلیدواژه: تحلیل جنسیت، مدیریت خطر بلایا، ایران